

Robert Bielecki, *Finnish Case Grammar*
(*From the Syntactic and Semantic Perspectives*),
Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu
im. Adama Mickiewicza, 2015, 290 ss.

W 2015 roku nakładem Wydawnictwa Naukowego UAM w Poznaniu ukazała się znakomita monografia naukowa *Finnish Case Grammar (From the Syntactic and Semantic Perspectives)* Roberta Bieleckiego, znanego językoznawcy, ugrofennisty i hispanisty, będąca zarazem jego rozprawą habilitacyjną i ważnym osiągnięciem w karierze naukowo-badawczej. Do druku książkę zaopiniował prof. dr hab. Romuald Huszcza. Dr hab. Robert Bielecki ukształtował swą naukową osobowość w szkole prof. Jerzego Bańczerowskiego i należy do zwolenników aksjomatycznej teorii dialektyki Bańczerowskiego. Jest autorem oryginalnych koncepcji metodologicznych oraz nowego podejścia do analizy zjawisk językowych i kategorii gramatycznych języków ugrofińskich, twórcą nowatorskiej szkoły gramatycznej – *Kategorii Przypadka*.

Omawiana obszerna rozprawa składa się z przedmowy (s. 13–16), siedmiu rozdziałów podzielonych na szczegółowe podrozdziały (s. 17–238), polsko- i fińskojęzycznych streszczeń oraz wniosków (s. 239–270), indeksu rzeczowo-osobowego (s. 283–289), zawiera również formalne rozwiązania zastosowanych skrótów i symboli (s. 7–10), a także akcent honoryfikatywny – podziękowania skierowane do licznych osób (s. 11). Autor rozpatruje osobliwe kwestie gramatyki przypadku należące do fundamentalnych, a zarazem najtrudniejszych w teorii i praktyce (ugro) fennistyki, także kontrowersyjnych, rozmaicie postrzeganych i dyskutowanych przez różne gremia naukowe. Prezentuje w ujęciu systemowym nowatorską, eksplicitną teorię przypadku jako kategorię gramatyczną, a na jej tle – w sposób holistyczny – formalno-semantyczno-syntaktyczne regularności ogółu desynencjalnego systemu przypadkowego języka fińskiego, bogatego w dystynkcje końcówkowe (ujawniona zostaje cecha uralskości). Podstawa empiryczna została wywiedziona z „nebuli” (termin Bieleckiego) danych pozyskanych z literatury, mediów i komunikacji werbalnej. Na podstawie zebranego materiału językowego autor skonstruował swoisty paradygmat przypadkowy, który następnie został poddany preskryptywnej weryfikacji i analizie semantyczno-językowej w procesie bezpośrednich konfrontacji z rdzennymi użytkownikami języka fińskiego. Rozpatruje zatem zjawiska gramatyczne języka w działaniu oraz języka niestatycznego, wykazującego określone tendencje ewolutywne. Rozważania teoretyczne ilustrowane są reprezentatywnym, wypreparowanym z nebuli materiałem językowym.

Rozdział I zatytułowany *History of Investigation* (s. 17–76) ma charakter referujący i obejmuje syntetyczny zarys historii myśli i badań ontycznych nad kategorią przypadku od starożytnych (wychodzi od fundamentalnego wkładu Paniniego) po teorie współczesne; sygnalizuje różnorodność często konkurujących ze sobą podejść. Bielecki zwraca uwagę na obserwowaną już w starożytności semantyczną jednię i z czasem pojawiającą się tendencję generalistyczną. W ostatnim podrozdziale 1.6. zatytułowanym *Finnish linguistics* (s. 71–76) przedstawia spektakularne poglądy gramatyków fińskich na własny system przypadków, poczynając od oświeceniowych – Henryka Crugera (manuskrypt gramatyki z ok. 1640 r.) i Eskila Petraeusa (1649) po nowożytnie – Eemila Setälä (*Suomen lausekielioppi*, 1880) oraz współczesne – Aarniego Penttilä (*Suomen kielioppi*, 1957), Paavo Siro (*Sijakielioppi*, 1975) i Auli Hakulinen (*Iso suomen kielioppi*, 2004). Ten krótki wykład jest szczególnie cenny z punktu widzenia dydaktyki akademickiej obszaru fennistycznego. Zestawienia postulowanych nazw przypadków wraz z odpowiednią ilustracją znaczeniową Bielecki zamieszcza w kilku przejrzysto skonstruowanych tablicach.

Rozdział II pod tytułem *The Teoretical Background* (s. 77–102) stanowi znakomity, gnoseologicznie ważny, fachowy wykład na temat teorii przypadku, zaimplementowanej następnie do prowadzenia analizy gramatyczno-semantycznej na wyselekcjonowanym materiale językowym. Bielecki podkreśla – słusznie – epistemologiczną posterioryczność morfologii względem semantyki i składni. Konstatuje, iż przypadku nie można rozpatrywać w izolacji od leksyki, zaś gramatyka winna porządkować wiążące kwestie gramatyzacji i leksykalizacji. Stawia hipotezę czterech relewantnych schematów współwystępowania przypadku z innym komponentem lub komponentami w minimalnych syntagmach przypadkowych. Przedstawia relacje opozycji przypadkowej: a) intrasyntagmiczno-diatetyczno-semantyczno-syntaktyczną (por. *Pekka lyö Anttia* ‘Piotr-NOM bije Andrzeja-PART’); b) intersyntagmiczno-adiatetyczno-semantyczno-asyntaktyczną (por. *Luin kirjjan* ‘Przeczytałem całą książkę-ACC’ vs. *Luin kirjaa* ‘Czytałem książkę-PART’); c) intersyntagmiczno-diatetyczno-asemantyczno-syntaktyczną (por. *kirjan lukeminen* ‘czytanie książki-GEN’ vs. *lukea kirjaa* ‘czytać książkę-PART’); d) intersyntagmiczno-diatetyczno-semantyczno-syntaktyczną (por. *Rakastan kirjoja* ‘Kocham książki-PART’ vs. *Tykkään kirjoista* ‘Lubię książki-ETAT’). Definiuje różne typy opozycji przypadkowych, wariacji morfologicznej i neutralizacji fonicznej. Szczególną uwagę zwraca na zagadnienie systematyzacji powszechnego zjawiska polisemii przypadkowej operującej procesami: aktualizacji, adskrypcji i reinterpretacji znaczenia, co umożliwi uchwycenie semantycznych konstant charakteryzujących przypadek. Opisuje regularności morfologiczne, syntaktyczne i semantyczne w obrębie przypadku, określone jako złożoność kodyfikacji, dostępność ścieżek aktualizacji oraz regularności korelacyjne. Język fiński rozważa arbitralnie jako system dysponujący 16 przypadkami końcówkowymi, w kolejności: accusativus,

partitivus, nominativus, absolutivus, genetivus, inessivus, illativus, elativus, adessivus, allativus, ablativus, essivus, translativus, comitativus, abessivus, instructivus. Należy tu dodać, iż w gramatykach języka fińskiego podawana jest różna liczba elementów systemu deklinacyjnego – wahająca się od 14 do 18. Novum stanowi tu absolutivus. Jednocześnie układ ten autor dzieli na pięć funkcyjnych podsystemów przypadkowych: dopełnienia bliższego, podmiotu, orzecznika, przydawki i okolicznika *oray*, okolicznika.

Rozważania na temat przypadków dopełnienia bliższego – accusatiwu i partitiwu zawarte są w rozdziale III pod tytułem *The Cases of Direct Object* (s. 103–163). Za istotny fakt gramatyczny Bielecki uznaje rozłam akuzatywny, czyli paradygmatyczne współwystępowanie dwóch form accusatiwu, przy czym tenże wchodzi w relację homofoniczną z genetiwem (I accusativus) i nominatiwem (II accusativus) we wszystkich paradygmatach nominalnych – z wyjątkiem zaimków osobowych i zaimka pytajnego *kuka* ‘kto’. (Drobny głos w dyskusji: relację tę nazwałabym raczej homonimiczną z uwagi na identyczność formalną – w obu płaszczyznach: brzmienia i grafii – wyrażień). Złożoność syntagmatycznego funkcjonowania bezkońcówkowej formy accusatiwu Bielecki opisuje za pomocą relacji synkretyzmu akuzatywno-nominatywnego w kategorii dychotomiczności: rozwiązywalny i nierozwiązywalny. Frazy nominalne w zdaniu typu *Isä kutsuttiin* (‘Zaproszono ojca, ‘Ojciec został zaproszony’) badacz interpretuje jako przykład nierozwiązywalnego synkretyzmu akuzatywno-nominatywnego. Autor omawia kombinowalność znaczeń kwantytatywnych z aspektualnymi. Stwierdza większą stałość historycznie starszej kwantytatywnej warstwy semantycznej w opozycji do większej zmienności młodszej warstwy aspektualnej. Wywód jest przejrzyście ilustrowany przykładami.

Na temat przypadków podmiotu – nominatiwu i absolutiwu Bielecki rozprawia w kolejnym IV rozdziale pod tytułem *The Cases of Subject* (s. 164–200). Postuluje tu koegzystencję dwóch systemów: akuzatywnego i ergatywnego, co stanowi *novum* w badaniach fennistycznych; ma być ona swoistym antidotum na kłopotliwe zjawisko synkretyzmu podmiotu i dopełnienia bliższego w stosunku do zdań egzystencjalnych, w których struktury wprowadzane są przypadkiem. Uczony odważnie interpretuje niektóre formy partitiwu i nominatiwu (accusatiwu bezkońcówkowego) jako formy absolutiwu (na zasadzie relacji homofoniczności), który jest przypadkiem podmiotu w (pod)systemie ergatywnym. Dokonuje on jednocześnie szczegółowej analizy znaczeniowej homofonicznego absolutiwu. Absolutivus jest tu neologią pojęciową – casusem wprowadzonym przez Bieleckiego na potrzeby zdefiniowania i uporządkowania badanych zjawisk językowych, typologicznie charakterystycznych dla systemu języka fińskiego.

W rozdziale V zatytułowanym *The Cases of Predicative* (s. 201–208) autor skupia się na przypadkach orzecznika, a mianowicie: nominatiwie i partitiwie. Wybór przypadku dla orzecznika jest implikowany kwantyfikacją (totalny vs. indywidu-

alny). Pozostałe znaczenia, jego zdaniem, mogą być rozpatrywane jako znaczenia adskrybowane, ujawniające się w konkretnych kontekstach.

Rozdział VI pod tytułem *The Case of Attribute and Adverbial* (s. 209–221) zawiera rozważania na temat genetiwu jako przypadku przydawki i okolicznika. Autor podkreśla problematyczność identyfikacji formalno-syntaktyczno-semantycznych regularności genetiwu adnominalnego, wynikającą z hybrydowego charakteru sygnifikatorów znaczeń docelowych. Z kolei genetivus adverbialny wchodzi w regularne opozycje z przypadkami podmiotu i dopełnienia bliższego.

W rozdziale VII zatytułowanym *The Cases of Adverbial* (s. 222–238) Bielecki dokonuje systemowego podziału przypadków fińskich na lokalne i marginalne. Do marginalnych zalicza: comitativus, abessivus i instructivus. Konkluduje, iż te ostatnie nie są nigdy rządzone przez czasownik i zbliżają się do kategorii przysłówka.

Rozprawa Bieleckiego dotycząca kwestii związanych z nader skomplikowanym, osobliwym – uralskim – paradygmatem przypadków systemu języka fińskiego ma bardzo dobre umocowanie w literaturze przedmiotu. Zebrana i przeanalizowana bibliografia (s. 271–282) liczy blisko 340 pozycji literaturowych i jest w pełni reprezentatywna dla obranego przedmiotu tej trudnej dysputy naukowej. Autor zgłębił na potrzeby swych dociekań publikacje na temat szczegółowych gramatyk różnorodnych języków, między innymi języka saamskiego (Ante Aikio i Jussiego Ylikoski), karelskiego (Aulis Ojajärvi), estońskiego (Karla Konta, Peepa Nemvaltsa, Henno Rajandi, Hannu Tommoli), wepskiego (Ralfa-Pettera Rittera), węgierskiego (László Antala, Elżbiety Artowicz, Thomasa A. Sebeoka), języków mordowskich (Raiji Bartens, Karla Konta), języków permskich (Raiji Bartens), udmurckiego (Petra Perevoščikova), języków uralskich (Mikko Korhonen, Bo Wickmana), japońskiego (Jerzego Bańcerowskiego), sanskrytu (Franza Boppa, Williama Whitneya), greki (Franza Boppa, Adama Johanna Hartunga, Teodora Rumpela, Heymanna Steinthala), łaciny (Franza Boppa, Adama Johanna Hartunga, Conrada Michelsena), litewskiego (Franza Boppa, Ernesta Fraenkela), gockiego (Franza Boppa), niemieckiego (Franza Boppa), staro-cerkiewno-słowiańskiego (Franza Boppa), kastylijskiego (Antonio de Nebrija), szwedzkiego (Adolfa Noorena), angielskiego (Josiaha Swetta), języków bałtyckich (Alana Timberlake'a), rosyjskiego (Igora Vahrosa), polskiego (Andrzeja Bogusławskiego, Adama Heinza, Zdzisława Kempfa, Jerzego Kuryłowicza, Ludwika Zabrockiego, Anny Wierzbickiej), a także na temat gramatyki Paniniego (Otto Böhtlingk, George'a Cardona) i gramatyki bizantyńskiej (Roberta H. Robinsa). Przytoczone piśmiennictwo odnoszące się do języka fińskiego jest w mojej ocenie wyczerpujące. Do spisu dodałabym jedynie pozycję *Polysemia – kielen moniselitteisyys* Penttiego Leino (Helsinki 1993/1999).

Przedstawiona tu pokrótce rozprawa Bieleckiego ma charakter wybitnie nowatorski, otwiera kręgom ugrofennistycznym nowe perspektywy badawcze, wno-

si znaczący wkład w rozwój teorii gramatycznych na poziomie światowym. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż ten młody poznański uczony wypracował spójny, rozbudowany aparat metodologiczny, analityczny i terminologiczny – zarówno w języku angielskim, jak i polskim. Nie waha się stawiać odważnych tez, które później doskonale uzasadnia w swym logicznym wywodzie. Zastosowany w pracy metajęzyk jest nader rozwiniętym systemem naukowego opisu – wszelkich możliwych zależności gramatyczno-strukturalno-semantycznych ujawniających się w systemie języka fińskiego. Obrona angielskojęzyczna wersja rozprawy z pewnością sprawi, iż książka szybko wejdzie do światowego kanonu najnowszej naukowej literatury fennistycznej. Jej wartość jest bezsprzeczna. Mimo hermetyczności metajęzyka, co z pewnością stanowić będzie pewną przeszkodę w procesie percepcji w audytorium akademickim, powinna być obowiązkowym podręcznikiem na kierunkach fennistycznych.

Katarzyna Wojan
Uniwersytet Gdański